

Om å reise tilbake...

Tekst og foto:
Helge Folkestad

Det sies jo, at om du reiser tilbake til et sted du var for lenge siden, da kommer du likevel ikke tilbake. Mye er forandret. Noen ganger skal man være svært takknemlig for at det er sånn. Jeg har nettopp fått anledning til å besøke Romania igjen, ti år etter at jeg var der sist.

Bakgrunn

Vi har skrevet om barnehjemmet i Remeti i SOR-Rapport tidligere. Sist (i Nr. 3/2004) publiserte vi et brev fra Dr. Mariana Andro der hun fortalte om hvordan det stod til hos dem da.

Jeg oppholdt meg ved barnehjemmet der tidlig på 1990-tallet, ikke så lenge etter at verden var blitt oppmerksom på hvor fryktelig forholdene for utviklingshemmede hadde vært under det gamle regimet. I samarbeid mellom Kirkens Nødhjelp og vernepleierutdanningen i Bergen hadde vi fått til et prosjekt som, i ti uker vinteren i 1991 og 1992, innebar hjelp til barnehjemmet og praksis for studenter i deres siste år på vernepleierutdanningen. Og siden et kurs for personalet våren 1993. Romania ble en viktig erfaring for oss som fikk delta i arbeidet.

Siden ble også daværende redaktør i Rapport, Tor Visnes, involvert. Visnes, Alan Metcalf (som hadde vært med meg på alle våre tre arbeidsopphold i Remeti) og jeg reiste på besøk for å se på tilstandene tidlig i 1995. Det førte til et initiativ fra Tor Visnes som resulterte i at sponsorer bidro til en bedre bemanning en tid ved barnehjemmet. Det førte også til at han kunne nytte sitt mangslungne nettverk og skaffe køysenger fra sivilforsvaret (med mer) som vi fraktet dit i sommerferien samme året. SOR har siden (1996) sponset Dr. Andro med en studiereise til Norge og til deltakelse IASSIDs 10. verdenskongress i Finland.

Jeg har tenkt mye på opplevelsene og erfaringene fra Romania i årene som har gått. Vi kom i sin tid til barnehjemmet i Remeti da det var aldeles i sin oppstart som erstatning for en annen institusjon som hadde vært direkte fryktelig – jeg hadde

selv sett den. I Remeti, i en liten landsby oppe i fjellene, møtte vi et personale som bestod av lokale kvinner. De utgjorde en stab som ikke ante hva utviklingshemning var eller hva de skulle stille opp med ungene de fikk ansvaret for.

Den manglende kunnskapen gjorde at de mest funksjonshemmede og minste barna i begynnelsen stort sett ble holdt i sengene sine. Personalet gav barna på et rom mat fra samme fat med samme skje. De kjente ennå ikke barna, og de var fortvilte over det funksjonsnivå de så.

Vernepleierstudentene tok raskt fatt på å strukturere en annen hverdag for de minste barna. Det gikk ikke mange dagene før de var ute av sengene sine og i aktivitet og lek. Et særlig skjellsettende tiltak var da det ble opprettet en egen matsal for disse barna, og at vi kunne vise hvordan det var mulig å hjelpe dem til at de kunne spise selv – i god ro rundt bordene. For personalet bidro dette til en tro på muligheter og til et annet syn på barna.

Vi fikk etter hvert også i oppdrag å ta oss av en gruppe gutter i 8– 10 års alder. De var i minste laget til å ha aktiviteter med de som var de store barna den gang. De trengte så absolutt til aktiviteter – og til en smule disiplinering, mente legen som da styrte stedet. Disse guttene var aktive i å lære oss språket, og vi lærte dem om regler og om å samarbeide. Den store opplevelsen var da vi var kommet til å stole så mye på hverandre at vi kunne gi oss i kast med fjelltur og piknik på toppen.

Siden kom det også andre fra Vesten som ville hjelpe. White Cross fra Cornwall holdt frivillige på barnehjemmet i flere år, de arbeidet med et aktivitetsprogram for barna. Det var imidlertid problematisk at deres måte å organisere sin hjelp på innebar et eget program, drevet av de engelske frivillige uten større samarbeid med det rumenske personalet.

Vi gjentok vårt prosjekt med studenter i praksis i 1992 også. Både guttene og andre blant barn og personale fortsatte å lære oss språket. Etter hvert gikk i alle fall hverdagsamtalene ganske greit. Oppsummeringen etter dette oppholdet ble at det ville være mer hensiktsmessig å tilby kurs til personalet enn å holde på modelleringsmåten vi til da hadde benyttet. I 1993 reiste Alan Metcalf og jeg til Remeti og gjennomførte et slikt kurs for personalet. Vi måtte forholde oss til at personalet var fullt opptatt med sin turnustjeneste, og følgelig måtte vi tilpasse undervisningstider der etter – noen økter foregikk midt i nattevakten. Likeledes måtte vi undervise alle tema flere ganger for å nå alle. Vi benyttet oss av plakater på rumensk hvor teksten var hentet fra et materiale utarbeidet av dansk Røde Kors. Med dette som utgangspunkt, gjennomførte vi samtaler med personalet om våre felles erfaringer med barna for å få fram observasjoner og refleksjoner.

Etter dette kurset ebbet vårt prosjekt i Remeti ut. Men ingen av oss glemte Remeti og menneskene vi møtte der. Vi har holdt sporadisk kontakt gjennom dr Andro i årene som har gått.

Vi har snakket om det lenge i redaksjonen også, at en reportasjereise til Remeti kunne komme på tale. For min del ville det ikke bare være interessant å se på hvordan det går i Romania nå. Jeg ville også svært gjerne se hvordan det var gått med dem jeg møtte som unger for 15 år siden. Så, i september i år dro Sølvi Linde og jeg til Romania. Dere kan lese annet steds i dette nummer av Rapport hva hun skriver fra turen.

Hvordan har det gått med barna?

Da vi kom til Remeti, og til dr Andro, ble vi mottatt med rumensk gjestfrihet. Under det første lange bordsetet fortalte hun om hvor

mange av dem jeg kjente som barn var blitt av. Hun kunne fortelle gledeshistorier om dem som var blitt gjenforente med sine familier, om noen av dem som var adopterte til utlandet, og om en kar som er blitt voksen, har funnet arbeid og som klarer seg godt selv. En av de største jentene den gang tidlig på 1990-tallet ble adoptert til utlandet, og har siden giftet seg der og har egen familie. Andre historier var knapt så lyse. En annen ung kvinne som reiste utenlands bor ikke lengre hos familien hun kom til, men i en gruppebolig for utviklingshemmede i landet der. En annen, henne skulle vi komme til å møte igjen, var sendt i retur til Romania etter et par år. Denne siste historien var for Mariana Andro både en bekreftelse på den skepsis hun hadde hatt mot utenlandsadopsjon, og en sorg over den unge kvinnens skjebne. Dr Andro hevdet også tidligere alltid at det ville være svært vanskelig for barnehjemsbarna som ikke lengre var helt små å overkomme kulturforskjellene i møtet med et nytt land og språk.

I dagene som fulgte fikk vi anledning til å møte flere av dem jeg kjente da de var barn. Ingen av dem bor nå i Remeti, de er alle eldre enn aldersgrensen der er. De jeg så igjen bodde på stedene vi besøkte i dagene som fulgte. Det var selvsagt gledelig for meg at mange av de unge voksne vi møtte også kjente meg igjen. En ikke uvanlig hilsen var: «Hei, Helge! Hvor er Alan?» Noen spurte med et smil: «Husker du da vi var små og gjorde rakkerskap?» «Husker du da vi gikk i skogen og på fjellet?» En kar sa: «Jeg husker da dere tok oss med i kirken.» Det var en idé som den første legen som styrte barnehjemmet kom med, mens barna var nye for landsbyen. Han ville at barna skulle bli sett. Vernepleierstudentene og jeg var med barna til den ortodokse messen. Det er lenge siden det.

De som hadde alvorlig utviklingshemning møtte vi på en institusjon i Bratca. Huset de bor

Disse guttene (1992) traff jeg ikke igjen, de reiste alle tre etter noen år hjem til familiene sine. De er ungdommer nå, og de har sitt liv utenfor institusjonsomsorgen.

i var barnehjem i 1992 da noen av studentene og jeg arbeidet også der. Barnehjemmet ble nedlagt, huset er renoverert, og nå er det en «nevro-psykiatrisk avdeling» for voksne, og den sorterer under helsevesenet. Jeg er langt fra sikker på at disse ungdommene kjente meg igjen, men jeg gjenkjente dem. Stedet der de bor har tydelig institusjonspreg, og det materielle nivået gav ingen grunn til glede på deres vegne. Dr Andro, som ikke hadde truffet disse personene på flere år, ble gjenkjent og kontaktet umiddelbart. Det gjentok seg siden mange steder vi besøkte, og det er et vitnemål om hva hun kom til å bety i livene til de som var barn i Remeti.

Vi besøkte også en annen institusjon for voksne utviklingshemmede, i Cadea. På dette stedet driver de bl a sin egen gård. Mange fortalte med tydelig stolthet om de arbeidsopp-gaver de har å skjøtte. Harde muskler ble vist fram av karer som bruker dagen sin i gårds-arbeidet, andre fortalte om dyrene de har ansvar for. To av de unge kvinnene jeg fikk møte igjen var derimot svært lite tilfredse med tilværelsen. De synes de hadde få muligheter. En sa: «Hva skal

jeg da gjøre? Jeg har verken noen utdannelse eller penger!» Jeg spurte dem om dette stedet var en yrkesskole. En ung mann var snar med sin kommentar: «Det er et sjukehus!» De to unge kvinnene nikket og var enige.

Andre har vært heldigere med de tilbudene de har fått. Særlig var det kjekt å snakke med dem som bor på de små gårdene som White Cross tok initiativ til, og som med opprettelsen av den rumenske stiftelsen Fundatia Crucea Albă ble realisert fra og med 1996. De tre gårdene som har fått navnet Casă Fericită, Casă Trandafir og Casă David, omtales av folket i prosjektet som Hus 1, 2 og 4. På hvert sted bor det femseks personer i en familieenhet. En husmor og en mann med ansvar som bonde hjelper dem i hverdagen.

Andrej bor på et slikt sted. Han var synlig stolt over det han hadde å fortelle meg, om kyrne og kalven, om poteter og andre vekster, og om sitt ansvar i arbeidet. Kjøkkenet deres var under renovering, det var klart for å montere inn ny innredning over helgen. Grovkjøkkenet var midlertidig i bruk for matlagingen. «Det er jentene som hjelper til i kjøkkenet og i huset», fortalte han. «Jeg passer på dyrene.» Det var bare han og minste gutten som var hjemme da vi kom. Den lille har ansvaret for hønsene, fortalte de to. En annen kar som jeg kjenner var ute på åkeren og tok opp poteter, og de to unge jentene var nede i landsbyen på skolen. Andrej viste meg grovkjøkkenet. Her fant han fram et stort glass syltetøy fra deres egen bærproduksjon og lot meg smake. Det var godt, og da jeg sa det, hentet han brød i skapet og smurte en brødkive til hver av oss, med rikelig av syltetøyet. Han åpnet spiskammerset og pekte på alt de hadde hermetisert til vinterforråd, og på poteter og grønnsaker i bingene. «Her er det godt å være,» sa han. «Jeg liker meg veldig godt her.» Bonden som hjelper dem på gården er også deres nabo,

fortalte Andrej og tok meg med inn for å hilse på dem: på Bestemor, bondens kone og hans datter. Og så måtte vi inn og se til hesten som også må ta i et tak på gården der Andrej bor. Huset til Andrej og de andre var helt som naboens hus. Den overdekte verandaen var innhyllt i blomstrende planter, bedene omkring var fulle av blomster, og fra hagen var høsten i god gjenge.

Slik som Andrej gjør det, bor Gusti, Silviu, Craciun og flere på en liten gård på landet. Dette er små gårder i fattigslige kår sett med norske øyne. Likevel, på alle tre slike steder vi besøkte og pratet med ungdommene, fortalte de med entusiasme om produktene de dyrket fram, og om hvor godt de likte seg der de var. Jeg fikk se drivhus, hager og lagre. Selvsagt ble dyrene vist fram: kua og kalven, grisen og hønsene. Ingen tvil om at her finner de en meningsfull hverdag å gå opp i. Selv om det altså er en tilværelse i enkle kår, var ungdommene vi møtte disse stedene både sunne og glade – og ikke minst stolte av den arbeidsinnsats de kunne fortelle om.

En kar som jeg husker spesielt fra vår lille bande for lenge siden, bodde nå i et bofellesskap i byen i påvente av sin egen leilighet. Han har alt fått en arbeidsplass. Hans framtoning og framtidsplaner kan stå som et særlig fint eksempel på hvordan det er gått med noen av «ungene».

Om å reise hjem igjen

Systemet for slike som de barna vi møtte i Remeti den gang i begynnelsen av 1990-årene, er i voldsom endring. Med de nye myndigheter som har fått ansvar, er det implementert europeiske ideer om hvordan tjenester skal organiseres og drives. Det er langt igjen på mange fronter, for de økonomiske realiteter er harde. Mye har likevel skjedd.

Tidlig og midt på 1990-tallet var det mange slags hjelpearbeidere i Romania, men på denne turen møtte vi ikke andre utlendinger. Finansiell hjelp finnes fortsatt – og det behøves. Gårdene jeg har fortalt om får betydelig støtte fra White Cross, og stiftelsen Crucea Albă samarbeider med myndighetene. Det som likevel slår meg er rumenernes egen innsats og ansvarsbevissthet. Administratorer og personale i direkte kontakt med menneskene det gjelder snakket alle om nødvendigheten av å bidra til gode, humane og utviklende tiltak.

Særlig i Remeti slo det meg at forandringene er store. Først og fremst lyden var påfallende annerledes – ikke rop og skrål. Personalet henvendte seg til ungene der med vanlig stemme, og med tydelig omsorg. Med erfaring og utdanning har personalet modnet betydelig, og under Mariana Andros styring har institusjonen funnet en god form. Her var rent, ryddig og ordentlig.

Det kom noen barn til Remeti mens vi var der, fra en institusjon for de minste – en institusjon som nå legges ned. Disse barna var fra 9 til 11 år, men deres fysiske størrelse og tilstand ville forlede en til å anta at de var vesentlig yngre. Personalet i Remeti var straks i gang med å få dem til å spise, til å gå, og til å bruke potten. Dr. Andro fortalte om en annen som tidligere kom til Remeti i samme tilstand. Da hadde personalet ment at melken de fikk levert ikke var god nok, ikke fet nok til ham. De brakte derfor melk fra

kua hjemme i stedet, så lenge de syntes at han trengte det. Personalet viser tydelig interesse for barna og deres utvikling, men sier også at: «Det er vanskeligere med disse barna, de er mye mer funksjonshemmet enn de som var her før.» Etter hvert som en nivåstrukturert omsorg utvikles i Romania kommer det ikke samme slags heterogen gruppe som den vi møtte i 1991 til denne slags institusjon mer. Andre tilbud finnes og nytt bygges opp.

Jeg kom blant annet for å se hvordan det var gått med noen av dem jeg møtte da de var barn. For noen er situasjonen ennå på langt nær tilfredsstillende, andre har det bra. Det gir grunn til en forsiktig optimisme at Romania bygger opp et støttesystem som skal bli et alternativ til institusjonene. Det kan etter hvert komme flere av dem vi kjenner til gode også.

Tidligere, etter våre opphold og besøk i Remeti, reiste jeg derfra med en blanding av glede over å ha vært der og uro for framtiden til dem jeg var blitt kjent med. Etter denne turen er det annerledes. Årene som har gått har båret med seg en utvikling til noe bedre. Det er vel ikke spesiell grunn til å tro at ting vil gå voldsomt fort framover, de økonomiske realiteter tatt i betraktning, men planer og ambisjoner som vi fikk høre om varsler likevel at denne utviklingen vil fortsette. Jeg er langt roligere på mine venners vegne ved denne hjemreisen, men jeg skal ikke glemme dem. Og kanskje en dag drar jeg tilbake.